

DIGITALNE TEHNOLOGIJE U VASPITANJU I OBRAZOVANJU NA RANOM UZRASTU: ANALIZA OSNOVA PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA¹

Jelena, N. Stojković²
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Digitalne tehnologije su deo konteksta u kom deca odrastaju. Razmatranje pitanja upotrebe digitalnih tehnologija u vaspitanju i obrazovanju na ranom uzrastu nije dovoljno prisutno u dokumentima obrazovne politike naše zemlje. U radu ćemo se baviti analizom starih i novih Osnova programa predškolskog vaspitanja Republike Srbije. Istraživačko pitanje od kog polazimo tiče se promena koje donose nove Osnove programa. Naša analiza je pokazala da nove Osnove programa donose značajne promene kada je u pitanju korišćenje tehnologija. Promene se javljaju na nivou konceptualnog polazišta programa, sadržaja, aktivnosti, isticanja važnosti građenja odnosa i kulture upotrebe tehnologija i drugo. Dobijeni rezultati pokazali su da je važno podržati konkretizaciju ostvarenog pristupa upotrebi tehnologija na nivou realnog programa.

Ključne reči: digitalne tehnologije, kompetencije, osnove programa, predškolsko dete.

Uvod

Upotreba digitalnih tehnologija u obrazovanju i vaspitanju predstavlja živu i razvijajuću istraživačku oblast. Važno pitanje poslednjih godina predstavlja njihova upotreba u obrazovanju i vaspitanju na ranim uzrastima. Sve češće se govori o *digitalnoj igri* (Fleer, 2016), *digitalnom detinjstvu* (Danby et al., 2018; Kidron and Rudkin, 2017), o *zaštiti u sajber (engl. cyber) prostoru i obrazovanju i vaspitanju na ranom uzrastu* (Grey, 2011) i slično. Pod digitalnim tehnologijama podrazumevamo informaciono-komunikacione tehnologije kao i druge elektronske, digitalne i androidne uređaje i na njima bazirane aktivnosti (digitalne igračke, tableti, fotoaparati, kompjuteri, pametni telefoni, internet) (Pavlović Breneselović, 2012). Prefiks “digitalno” postao je sastavni

¹ Rad predstavlja rezultat rada na projektu *Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji* Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (broj 179060, 2011-2018), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² E-mail: jelas29@gmail.com

deo brojnih procesa i aktivnosti u kontekstu u kom deca odrastaju. Bavljenje pitanjem digitalnih tehnologija je aktuelno jer su one postale, odnosno jesu, svakodnevni kontekst u kom deca odrastaju u većem delu sveta danas (Danby et al., 2018: 1). Pored toga, "... ove tehnologije pružaju mogućnosti za jačanje mnogih aspekata prakse predškolskog vaspitanja kao što su igra i učenje dece, profesionalno usavršavanje praktičara, razvijanje odnosa sa porodicom i lokalnom zajednicom." (Pavlović Breneselović, 2012: 5). Na nivou obrazovne politike Republike Srbije, tek nekoliko dokumenata razmatra pitanje upotrebe digitalnih tehnologija kada je u pitanju predškolsko vaspitanje. Zakonska dokumenta (*Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, 2009* funkciju upotrebe tehnologija prepoznaju u razvoju informatičke pismenosti, veštine korišćenja IKT¹ (pronalaženje, analiziranje, primena i saopštavanje informacija) i mogućeg kompjuterskog opismenjavanja. Koliko je pitanje upotrebe tehnologija prisutno na nivou programskih dokumenata vaspitanja i obrazovanja na ranim uzrastima?

U ovom radu bavićemo se analizom Osnova programa predškolskog vaspitanja iz ugla digitalnih tehnologija. Osnove programa predstavljaju programski dokument kojima se, u najširem smislu, definiše koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Za analizu Osnova programa predškolskog vaspitanja opredelili smo se zato što se njima oblikuje praksa dečjeg vrtića. Ove godine su donete nove Osnove programa. U tom smislu, javlja se pitanje da li i kakve promene nove osnove donose u odnosu na prethodne.

U nastavku rada pokušaćemo da ukažemo na to kako je u okviru starih i novih Osnova programa razmotreno pitanje upotrebe digitalnih tehnologija u predškolskom vaspitanju. Istraživačko pitanje od kog polazimo prilikom analize dokumenata jeste da li ima "pomeranja" u bavljenju problematikom digitalnih tehnologija u novim Osnovama: *da li teorijska polazišta Osnova programa otvaraju prostor digitalnim tehnologijama, da li se Osnove eksplicitno ili implicitno bave pitanjem digitalnih tehnologija i na kom nivou; da li se i kako određuju funkcije i načini upotrebe tehnologija.*

Digitalne tehnologije u dosadašnjim Osnovama programa predškolskog vaspitanja

Dosadašnje Osnove predškolskog programa donete su 2006. godine (Pravilnik o Osnovama..., 2006) . Strukturu ovog dokumenta čine tri celine: *Osnove programa nege i vaspitanja dece od 6 meseci do tri godine, Osnove programa vaspitanja i obrazovanja dece od 3 godine do uključivanja u program pripreme za školu i Pripremni predškolski program.*

Opštim osnovama predškolskog programa su predviđena dva modela predškolskog vaspitanja i obrazovanja: *Model A* i *Model B*. Zajedničke odlike ovih modela

¹ Informaciono-komunikacione tehnologije

ogledaju se u, takozvanom, humanističkom shvatanju deteta, njegove prirode i razvoja. Dete je shvaćeno kao vrednost po sebi, nosilac razvojnih potencijala i činilac sopstvenog razvoja, socijalizacije i vaspitanja (Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa, 2006: 24). To znači uzimanje u obzir razvojnih potencijala, potreba i interesovanja dece. U tom duhu, suština procesa vaspitanja i obrazovanja jeste “obezbeđivanje uslova za normalan fizički, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj” (Ibid: 25).

Model A opštih osnova predškolskog programa predstavlja, kako se navodi, *otvoreni sistem vaspitanja*. Dete je u takvom sistemu shvaćeno kao celovito biće koje ima svoje potrebe i interesovanja. U tom smislu predškolska ustanova je mesto celovitog ličnog razvoja a ne priprema za budući život. Kako su u takvom sistemu pozicionirane tehnologije? U okviru cilja da treba da otkriva i upozna samo sebe, “dete otkriva, izgrađuje i ovladava različitim načinima izražavanja: telom, pokretom i gestom, kroz različite medije, verbalno i neverbalno” (Ibid: 54). O upotrebi tehnologija se samo naslućuje jer se termin medij ne precizira. Tehnologije se u ovom modelu spominju prvi i jedini put kao izvori sadržaja i aktivnosti u okviru *sociokulturnih sistema*, a onda i *sistema komunikacije i simbolizacije*. Ni u tom slučaju nemamo detaljnije razmotrene moguće načine njihove upotrebe. Korišćenje tehnologija je prepoznato u dokumentovanju, praćenju i evaluaciji, kao jedno od tehničkih pomagala koje koristi samo vaspitač. Termin *medij/mediji* se više puta javlja u tekstu ali pre ukazuje na sredstva izražavanja nego konkretno na tehnologije. Osim što mogu da budu izvor sadržaja, funkcija tehnologija svedena je na tehničku upotrebu.

U modelu B opštih osnova predškolskog programa nailazimo na upotrebu tehnologija tako što ih vaspitač koristi da bi upoznao decu sa različitim vrstama igre, gde se spominju video igre. Tehnologije i njihovo korišćenje u Modelu B se prepoznaju u upoznavanju dece sa materijalnim svetom i nekim naučnim disciplinama među kojima je i informatika (neka osnovna saznanja čemu služe kompjuteri i elementarno upoznavanje sa njihovim korišćenjem). Kao sadržaj aktivnosti, koje doprinose kognitivnom razvoju, u Modelu B navedeni su informacioni sistemi. Funkcija tehnologija je svedena na upoznavanje i sticanje znanja pre nego na njihovo korišćenje.

Digitalne tehnologije u novim Osnovama programa predškolskog vaspitanja

Dokument *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta* (Osnove programa PVO..., 2018) je strukturiran u dva dela: “Konceptije Osnova programa” i “Od osnova programa do realnog programa” (Osnove programa, 2018). Prvi deo dokumenta govori o konceptualnim polazištima Osnova programa (teorijsko-vrednosni postulati i ciljevi programa). U drugom delu konkretizovane su i razrađene konceptualne postavke iznesene u prvom delu u kontekstu realnog programa. Teorijsko-

vrednosni postulati na kojima počiva koncepcija novih Osnova programa govore o detetu kao jedinstvenom, celovitom, kompetentnom biću koje je aktivni učesnik zajednice i biće igre. Vrtić je shvaćen kao mesto zajedničkog življenja i prostor realnog programa, demokratske i inkluzivne prakse. Procesi vaspitanja i obrazovanja se sagledavaju celovito, pri čemu se veruje u dugoročne ciljeve, integrisani pristup učenju i razvoju, kontinuitet u obrazovanju, vrednovanje u funkciji građenja kvaliteta programa. Realni program “nastaje i gradi se u realnom kontekstu vaspitno-obrazovne prakse” (Osnove programa, 2018: 16). Za dete program se manifestuje kroz odnose koje gradi i načine delanja (igra, planirane situacije učenja i životno praktične situacije). Realni program se oblikuje dimenzijama konteksta (kulturom i strukturom ustanove i učesnicima u praksi vrtića). Razvijanje programa zasniva se na principima (životnosti, usmerenosti na odnose, autentičnosti...) kroz strategije vaspitača koje obuhvataju planiranje, zajedničko razvijanje programa i praćenje i vrednovanje kroz dokumentovanje. Jasna slika o detetu, vrtiću, vaspitanju i obrazovanju gradi jasnu sliku o položaju i upotrebi tehnologija. Dete je podržano da se “izražava kreativno i maštovito kroz različite forme, medije i materijale” (Osnove programa, 2018: 13). Digitalna kompetencija prepoznata je kao jedna od ključnih obrazovnih kompetencija za celoživotno učenje u predškolskom vaspitanju i obrazovanju. Razvija se kroz “smisleno korišćenje digitalnih tehnologija kao oruđa kojima se deci omogućava dolaženje do informacija, izražavanje i predstavljanje u funkciji igre i istraživanja; dokumentovanje različitih aktivnosti. Digitalna kompetencija podrazumeva i razvoj adekvatnog odnosa i kulturu upotrebe digitalnih tehnologija” (Osnove programa, 2018: 14). Tako shvaćena digitalna kompetencija, ne podrazumeva tehničko ovladavanje po sebi tehnologijama kao uređajima, već njihovu smislenu upotrebu i iziskuje “korak dalje”, a to znači razvoj odnosa i kulture upotrebe tehnologija. U daljem tekstu, pitanje položaja i upotrebe tehnologija se dosledno razrađuje kao deo programa koji nastaje i gradi se u kontekstu prakse. Kroz planirane situacije učenja, koje sama pokreću, deca istražuju i kokonstruišu znanja kroz upotrebu različitih aparata i oruđa, ovladavaju različitim načinima predstavljanja kroz upotrebu različitih medija i tehnologija. Vaspitač treba da pruži podršku tako što će deci omogućiti različite izvore učenja i podrške, među kojima su i digitalni izvori. Osim toga, on “omogućava deci da smisleno koriste digitalne tehnologije kao oruđa u bavljenju temom ili projektom” (Osnove programa, 2018: 26). Tehnologije predstavljaju jedan od načina da se podupru i prošire aktivnosti dece tako da “idu iznad datog nivoa znanja ili veština” (Osnove programa, 2018: 40). Njihovo korišćenje prepoznato je takođe u procesu praćenja, dokumentovanja i vrednovanja.

Zaključak

Analiza programskih dokumenata, pokazala je pomeranje u novim Osnovama programa u pogledu, pre svega, konceptualnih polazišta. Teorijsko-vrednosni postulati novih Osnova grade jasnu sliku o detetu kao kompetentnom biću koje koristi digitalne tehnologije i vrtiću kao mestu zajedničkog življenja koje je njima posredovano. Digitalna kompetencija, kao jedna od ključnih kompetencija za celoživotno učenje, konkretizovana je u skladu sa teorijsko-vrednosnim postulatima koncepcije novih Osnova i specifičnostima učenja I razvoja dece na ovom uzrastu. Ne ostaje se na upoznavanju tehnologija, već se na njih gleda kao na deo konteksta u kom deca odrastaju i način da se podupre učenje i prošire njihova iskustva i potencijali za različita vrsta prerade i izražavanja. Važan element na koji nove Osnove ukazuju jeste razvijanje odnosa i kulture upotrebe tehnologija. Takođe, prepoznaje se potencijal digitalnih tehnologija u dokumentovanju realnog programa u funkciji vidljivosti procesa zajedničkog učešća i učenja.

Šta je potrebno da bi se pristup dat u Osnovama podržao i konkretizovao na nivou realnog programa? Potrebno je, pored opremanja vrtića adekvatnom opremom, raditi na osnaživanju vaspitača obezbeđivanjem podrške kroz priručnike i vodiče za upotrebu digitalnih tehnologija u radu sa decom, primere dobre prakse, pokretanje istraživanja praktičara. *Standardima kompetencija za profesiju vaspitača i njegovog profesionalnog razvoja* (Standardi kompetencija..., 2018) obuhvaćeno je pitanje digitalne kompetentnosti vaspitača u skladu sa koncepcijom Osnova koja se zasniva na „kulturi upotrebe digitalnih tehnologija u funkciji razvijanja programa“ (*Ibid*) i podrazumeva umenja da vaspitač “primenjuje i integriše nove tehnologije u neposrednom vaspitno-obrazovnom radu; koristi prednosti, kontroliše nedostatke i opasnosti digitalnih tehnologija i kod dece i roditelja razvija svest i navike za njihovu adekvatnu upotrebu; koristi digitalne tehnologije u planiranju aktivnosti i koncipiranju potrebnih materijala, u posmatranju, vrednovanju i dokumentovanju. radi u različitim bazama podataka (za evidenciju podataka: o deci, roditeljima, evaluaciji i dr.); primenjuje digitalne tehnologije za razmenu informacija sa porodicom, kolegama, saradnicima, lokalnom zajednicom i ostalim zainteresovanim licima i institucijama; koristi digitalne tehnologije za stručno usavršavanje“. (*Ibid*)

Problematika digitalnih tehnologija na ranim uzrastima mora da bude sagledana iz više perspektiva, sagledana u kontekstu i koja od nas zahteva stalno preispitivanje na nivou sistema, ustanove i programa.

Literatura

- Danby et al. (2018). *Digital Childhoods*. Singapore: Springer Nature.
- Fleer, M. (2016). Theorising digital play: A cultural-historical conceptualisation of children's engagement in imaginary digital situations. *International research in Early Childhood Education*, Vol. 7, No. 2, 75-90.
- Grey, A. (2011). Cybersafety in early childhood education. *Australasian Journal of Early Childhood*, Vol. 36, No. 2, 77-81;
- Kidron, B. B. and A. Rudkin (2017). *Digital Childhood: Addressing Childhood Development Milestones in the Digital Environment*. 5Rights;
- Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa. *Službeni glasnik Republike Srbije - Prosvetni pregled*, br. 14, 2006.
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta. *Službeni glasnik Republike Srbije - Prosvetni pregled*, br. 16, 2018.
- Pavlović Breneselović, D. (2012). (Ne)Postojeći digitalni prostor u predškolskom vaspitanju u Srbiji. U Golubović, D. (ur.) *Tehnika i informatika u obrazovanju Zbornik radova* (str. 319-326). Čačak: Tehnički fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Standardi kompetencija za profesiju vaspitača i njegovog profesionalnog razvoja. *Službeni glasnik Republike Srbije - Prosvetni pregled*, br. 16, 2018.